

*Н.М. Ваніна, кандидат економічних наук,
доцент, старший науковий співробітник,
Інститут професійно-технічної освіти
НАПН України,
E-mail: nvanina.science@gmail.com*

*Л.О. Котоловець, начальник відділу змісту і
технологій навчання молодших спеціалістів
Інститут модернізації змісту освіти,
E-mail: vmolspec@ukr.net*

КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КВАЛІФІКОВАНОГО ВИКЛАДАЧА МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ

***Анотація.** Актуальним питанням роботи є проблема розвитку і саморозвитку професійної компетенції викладачів коледжів та технікумів, підвищення їх кваліфікації та принципово нове розуміння сутності професійної діяльності і професійної компетенції кваліфікованого викладача в підготовці фахівців машинобудівного профілю.*

У даній статті досліджено сутність та роль когнітивного компоненту в структурі професійної компетенції кваліфікованого викладача. Визначено якими критеріями характеризується когнітивний компонент.

Проведено опитування педагогічних працівників для з'ясування стану професійної підготовки фахівців машинобудівного профілю на основі сучасних освітніх стандартів та обґрунтування умов забезпечення належного рівня якості й ефективності освітнього процесу в технікумах і коледжах.

Було розроблено діагностичну методику «Анкета для вивчення особливостей стандартизації професійної підготовки молодших спеціалістів у технікумах і коледжах за допомогою компонентів професійної компетенції викладача». Власні знання, уміння чи якості за когнітивним компонентом, що були запропоновані в анкеті потрібно було оцінити за десятибальною шкалою. У дослідженні взяли участь 92 особи, в тому числі 73 викладача навчальних закладів машинобудівного спрямування.

Аналіз отриманих даних дозволив конкретизувати рівні когнітивного компоненту в підготовці майбутніх фахівців машинобудівного профілю та визначити високу ступінь актуальності проблеми розвитку і саморозвитку професійної компетенції викладача.

***Ключові слова:** когнітивний компонент, фахівці машинобудівного профілю, структура професійної компетенції, саморозвиток професійної компетенції, стандартизація професійної підготовки молодших спеціалістів.*

Актуальність (Introduction). Нормативною вимогою до діяльності сучасного кваліфікованого викладача є здатність перетворити предметний зміст викладання дисципліни в засіб професійного та особистісного розвитку студентів. Здійснити це неможливо без принципово нового розуміння сутності професійної діяльності і професійної компетенції самого викладача.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Аналіз попередніх досліджень свідчить, що проблемі модернізації сучасної освіти присвячені дослідження вчених: В. Андрущенко, В. Бикова, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Кременя, А. Лузана, Н. Ничкало та ін.; впливу ціннісних орієнтацій на формування професіоналізму майбутнього вчителя – Т. Осипова, М. Чобітько, Л. Савченко, А. Деркач; значенню ціннісного ставлення у професійному розвитку студента – О. Шиян, С. Пазухіна, К. Курко, І. Бех; формуванню ціннісно-мотиваційної домінанти як основи особистості майбутнього професіонала – Г. Балл.

Мета (Purpose). Дослідити рівень розвитку когнітивного компонента професійної компетенції викладачів машинобудівного профілю та з'ясувати стан їх готовності до впровадження сучасних освітніх стандартів.

Методи (Methods). Україна знаходиться на етапі розвитку, пов'язаного зі зміною емоційно-ціннісних орієнтацій, як у підростаючого покоління, так і у старшого покоління. Поряд з глобалізацією економіки і культури, розвитком ринкових відносин, відкритістю суспільства існують негативні явища, пов'язані з наявністю ціннісного вакууму. Через несформованість світоглядних позицій, чітких життєвих орієнтацій студентська молодь не має твердої зовнішньої підтримки, оскільки наше суспільство тривалий час перебувало в стані розгубленості: старі ідеї заперечувалися, західні зразки, в силу особливостей вітчизняного менталітету, не впроваджено. Модернізація сучасної системи технічної освіти відповідно до інноваційної парадигми розвитку суспільства передбачає підвищення якості професійної підготовки фахівців.

Професійне становлення фахівця спрямоване не тільки на засвоєння знань, умінь, навичок, що дозволяють вдосконалювати виробничу діяльність та здійснювати інноваційний прорив у технічній галузі, а й на розвиток його особистості в соціокультурному середовищі, оскільки феномен культури дедалі більше визначає ключові моменти професійної діяльності та людського буття. У цьому контексті формування соціокультурної

компетентності студентів технічних навчальних закладів у процесі їхньої професійної підготовки набуває особливого значення. Сьогодні середні спеціальні навчальні заклади взяли на себе відповідальність підготовки фахівців компетентних, з розвиненою емоційно-ціннісною сферою, з високорозвиненим духовним потенціалом і адаптивними можливостями [2, с. 4].

Ознайомившись з педагогічною літературою, ми бачимо, що є тенденція визнання людини творцем власного життя. Особливо нас зацікавили праці вчених, в яких розглядаються проблеми гуманізації та демократизації змісту освіти, освітнього процесу у професійних навчальних закладах, а також питання професійної підготовки студентів.

Ми звернули увагу на той факт, що багато авторів виділяють поряд зі знаннями - інформацією і знаннями-досвідом світоглядні, культурно-ціннісні, морально естетичні, емоційно-ціннісні знання. Це дуже важливо, коли роль професійної освіти стає визначальною у формуванні фахівця і виходить за межі її розуміння як чинника підготовки кваліфікованого фахівця з ґрунтовними теоретичними знаннями і розвиненими професійно-практичними вміннями. Сьогодні професійно-технічна освіта є чинником формування нової якості не тільки економіки, а й суспільства в цілому [2, с. 17].

З урахуванням нової функції виникає проблема визначення пріоритетів підготовки фахівця, обґрунтування компонентів структури змісту освітньої діяльності з урахуванням соціального замовлення. Професійна освіта не повинна бути дзеркалом суспільних і економічних проблем, а скоріше інструментом їх усунення, вікном в майбутнє.

Це дозволяє нам переосмислити зміст, методичне забезпечення навчально-виховного процесу у коледжах і технікумах і спробувати змодельовати якісно нові особистісно професійні характеристики суб'єктів і об'єктів професійної підготовки.

З огляду на значимість соціальних завдань, професійні навчальні заклади повинні дбати про формування гармонійної особистості майбутнього фахівця, в якій духовне начало має стати ядром її цінності. Саме духовність людини є джерелом його сили, здатності протистояти труднощам і не втратити віру в себе.

Сьогодні питання формування у майбутніх викладачів ціннісного ставлення до обраної професії, до педагогічних знань і до дітей. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є реалізація в процесі вивчення педагогічних дисциплін емоційно-ціннісного компонента освіти.

Під емоційно-ціннісним компонентом освіти розуміється цілеспрямоване формування в учнів системи значущих для особистості і суспільства ціннісних орієнтацій і розвитку їх емоційно-вольової сфери, відображених у змісті освіти і реалізованих в процесі навчання [2, с. 6].

Сьогодні в сучасних середніх спеціальних навчальних закладах головним засобом реалізації змісту педагогічної освіти є навчальна дисципліна. Але до сих пір багато педагогів під змістом освіти, як і раніше розуміють набір знань, умінь і навичок. Ці представники освіти залишають систему відносин, виражених в ціннісних орієнтаціях і емоційно-вольових проявах, за межами дисципліни. Звичайно, повністю не ігнорується даний аспект, але в процесі навчання такі викладачі відображають свою суб'єктивну систему цінностей.

При відборі змісту емоційно-ціннісного компонента ми керувалися такими принципами: повноти, обліку попереднього емоційно-ціннісного досвіду, врахування індивідуальних особливостей, обліку соціальних особливостей, доступності, від конкретного - до абстрактного, дидактичної цінності та пріоритетності [1].

Виявлена в описаній послідовності і з дотриманням названих принципів система емоційно-ціннісного компонента при конструюванні змісту освіти виконує наступні функції:

- допомагає відбору навчального матеріалу, придатного для передачі всієї сукупності виділених цінностей;
- дозволяє враховувати всі цінності, необхідні для засвоєння;
- дозволяє відібрати емоціогенний матеріал, що сприяє пробудженню всієї гами емоційних переживань;
- виступає як одна з цілей освітнього процесу;
- є одним з критеріїв його ефективності.

Таким чином, вимогою до діяльності сучасного викладача професійної школи стає здатність перетворити предметний зміст дисципліни викладання в засіб професійного становлення. Здійснити це можливо тільки при розумінні сутності професійної діяльності і професійної компетенції самого викладача.

Ми звернулися до конкретизації сутності, критеріїв і рівня розвитку когнітивного компонента професійної компетенції викладача коледжів та технікумів, який в структурі професійної компетенції забезпечує відхід від усталених стереотипів педагогічної діяльності та оволодіння новими способами професійної самореалізації [1, с. 15]. Він характеризується наступними критеріями:

- наявністю актуальних інтегрованих знань;
- здатністю до їх постійного вдосконалення;
- спрямованості до творчої активності, гнучкості і критичності мислення;
- здатності до аналізу професійної ситуації та рефлексії.

Когнітивний компонент компетентності в основному формується в процесі професійної освіти та самоосвіти і являє собою розвинені до певного рівня знання.

Когнітивний компонент в структурі професійної компетенції викладача забезпечує відхід від усталених стереотипів педагогічної діяльності та оволодіння новими способами професійної самореалізації.

На наш погляд, він характеризується наступними критеріями: наявність актуальних інтегрованих знань, здатність до їх постійного вдосконалення, творча активність, гнучкість і критичність мислення, здатність до аналізу професійної ситуації та рефлексії.

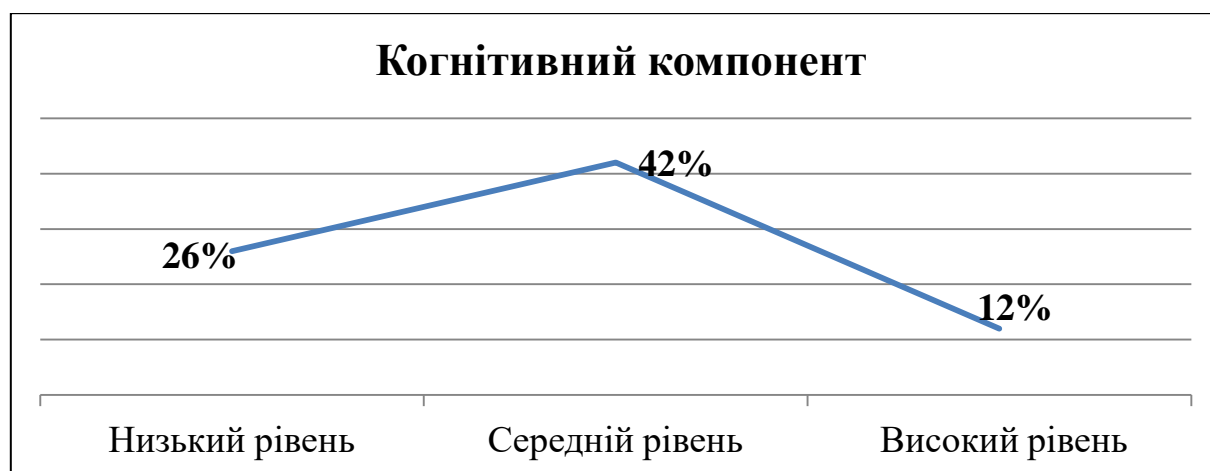
Результати (Results). Для цього ми використовували діагностичну методику «Анкета для вивчення особливостей стандартизації професійної підготовки молодших спеціалістів у технікумах і коледжах за допомогою компонентів професійної компетенції викладача». Власні знання, уміння чи якості за когнітивним компонентом, що були запропоновані в анкеті потрібно було оцінити за десятибальною шкалою. У дослідженні взяли участь 73 викладача навчальних закладів машинобудівного спрямування.

Аналіз результатів дослідження актуального рівня когнітивного компонента професійної компетенції викладачів спеціальності - 133 «Галузеве машинобудування» дозволяє констатувати наступне (таблиця 1).

Таблиця 1. Результати опитування викладачів навчальних закладів машинобудівного спрямування для визначення рівня сформованості когнітивного компоненту

Показники	Самооцінка, балів									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Знаю структуру, зміст сучасних освітніх стандартів, особливості, що відрізняють ці нормативні документи від попередніх моделей, поколінь	10	13	9	10	11	12	9	8	5	5
Знаю, як вибрати певні методи, технології навчання для формування тих чи інших компетентностей майбутніх молодших спеціалістів	9	10	11	13	14	10	9	6	6	4
Добре обізнаний (на) з положеннями Національної рамки кваліфікацій, Законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2017)	8	7	11	15	13	10	7	5	9	7
Знаю принципи, підходи, особливості розроблення сучасного навчально-методичного забезпечення підготовки молодших спеціалістів, зокрема, з використанням ІТ-технологій	5	5	10	13	19	10	8	11	5	6
Знаю суть компетентнісного підходу в освіті, розумію зміст поняття «компетентність», структуру професійної компетентності випускника	2	5	5	14	15	18	18	9	3	3

Графічно результати дослідження за визначенням рівня сформованості когнітивного компоненту педагогічних працівників можна представити наступним чином (рис. 1).

Рис. 1. Рівень сформованості когнітивного компоненту

За результатами опитування високий рівень сформованості когнітивного компоненту продемонстрували 11,5% викладачів. Головним показником в рамках нашого дослідження була саме інтегрованість знань, поєднання предметних і професійних знань. Викладачі даної групи переконані, що система професійних знань особистості та навчальної діяльності, закономірностей формування професійної компетенції не є обов'язковими. Це впливає на логіку планування навчального процесу та вибір форм самостійної роботи.

Низький рівень сформованості когнітивного компоненту продемонстрували 26,1% викладачів, а це говорить про те, що, необхідність знання змісту сучасних освітніх стандартів, знання особливостей, що відрізняють ці нормативні документи від попередніх моделей, поколінь не усвідомлюється викладачами. При плануванні навчального процесу вони орієнтуються тільки на логіку і структуру дисципліни, не враховуючи досвід суміжних дисциплін.

Більшість викладачів 42,8% мають середній рівень сформованості когнітивного компоненту, що означає визнання ними значущості знань з

інших дисциплін, але вони не в повній мірі використовують їх при плануванні навчального процесу. Не зовсім знають, як обирати певні методи, технології навчання для формування тих чи інших компетентностей майбутніх молодших спеціалістів. Але в достатній мірі розуміють суть компетентнісного підходу в освіті, зміст поняття «компетентність» та структуру професійної компетентності випускника.

Підкреслимо, що ми не брали під сумнів знання викладачів спеціальності-133 «Галузеве машинобудування». Найбільш істотним показником в рамках нашого дослідження була саме інтегрованість знань, поєднання предметних і психологічних професійних знань. Для викладачів даної групи типовим є судження про те, що система знань про психологію особистості та навчальної діяльності студентів, психологічних закономірностей формування професійної компетенції є обов'язковою, так як тільки з'єднання предметних і психологічних знань може забезпечити успішність навчального процесу. Дана переконаність має адекватний діяльнісний вираз, що відбивається в логіці планування навчального процесу, формах самостійної роботи студентів, специфіці організації знайомства з новим матеріалом.

Висновки і перспективи (Discussion). На основі аналізу отриманих даних можна констатувати, що для більшості викладачів, які взяли участь в дослідженні, найбільш характерний середній і низький рівень розвитку когнітивного компонента професійної компетенції. Володіючи глибокими, системними знаннями в області викладання технічних дисциплін, викладачі найчастіше мають лише фрагментарні знання з проблем професійно-особистісного розвитку студентів, зазнають труднощів з інтеграцією предметних і психологічних знань і не завжди усвідомлюють необхідність такої інтеграції. Як наслідок, даний напрямок вдосконалення не відбивається в перспективних програмах професійного саморозвитку. Для багатьох опитуваних викладачів характерним було дотримання одного разу розробленого алгоритму. Для більшості викладачів виявився характерним

середній і низький рівень розвитку здатності до аналізу професійної ситуації, гнучкості і критичності мислення, здатності до професійної рефлексії, що ускладнює адекватну реакцію на постійні зміни професійної реальності.

Отримані в ході дослідження дані визначають високу ступінь актуальності проблеми розвитку і саморозвитку професійної компетенції викладачів коледжів та технікумів, підвищення їх кваліфікації та визначення їх готовності до впровадження освітніх стандартів на компетентнісній основі.

Список використаних джерел

1. Гамрецький І.С. Виховання в системі вищої освіти // Педагогіка вищої школи: підручник / Под ред. Д.В. Чернілевського. - Вінниця: АМСКП, Глобус-Прес, 2010. - 408 с.
2. Вайтулевич С.Н., Михайлова Т.В., Петрова К.О. Сущность и пути развития критического мышления преподавателя высшей школы // Современные наукоемкие технологии. - - № 9. - С. 70-72. 1
3. Завалевський Ю.І. Сучасний вчитель: вимір часу: навчально-методичний посібник для вчителів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Ю.І. Завалевський. - К. : Видавничий дім "Букрек", 2008. - 288 с.
4. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А.К. Маркова // Советская педагогика. - 1990. - № 8. - С. 7-11.
5. Введенский В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога / В.Н. Введенский // Педагогика. - 2003. - № 10. - С. 51-55.
6. Осипова Т. Ю. Педагогічні умови формування професійно орієнтованої особистості майбутнього вчителя та їх взаємодія / Т.Ю. Осипова // Наука і освіта. - 2004. - № 6 - 7. - С. 195 - 197.
7. Павлютенков Є.М. Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях) / Є.М. Павлютенков. - Х. : Вид. група "Основа", 2008. - 128 с.
8. Савченко Л. Вивчення ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді / Л. Савченко // Рідна школа. - 2005. - № 8 (907). - С. 39 - 41.

References

1. Hamreckiy I.S. Education in the system of higher education // Pedagogics of the Higher School: Textbook / Ed. D.V. Chernilevsky - Vinnytsya: AAMSKP, Globus-Press, 2010. - 408 p.
2. Vaitulevich SN, Mikhailova T.V., Petrova K.O. Essence and ways of development of critical thinking of the teacher of high school // Modern science-intensive technologies. - - No. 9. - P. 70-72. 1
3. Zavalievsky Yu.I. Modern Teacher: A Measurement of Time: A Teaching and Methodological Manual for Teachers and Students at Higher Educational Institutions / Yu.I. Zavalevsky - K.: Publishing House "Bukrek", 2008. - 288 p.
4. Markova AK Psychological analysis of teacher's professional competence / AK Markova // Soviet pedagogy. - 1990. - No. 8. - P. 7-11.
5. Vvedensky V.N. Modeling of professional competence of a teacher / VN Vvedensky // Pedagogics. - 2003. - No. 10. - P. 51-55.
6. Osipova T. Yu. Pedagogical conditions of formation of professionally oriented personality of the future teacher and their interaction / T.Yu. Osipova // Science and education. - 2004. - No. 6 - 7. - P. 195 - 197.

7. Pavlyutonkov E.M. Modeling in the education system (in charts and tables) / E.M. Pavlyuttenkov - X.: View. Group "Osнова", 2008. - 128 p.

8. Savchenko L. Studying the value orientations of modern student youth / L. Savchenko // Native school. - 2005. - No. 8 (907). - P. 39 - 41.

Н.М. Ванина, кандидат экономических наук, доцент, старший научный сотрудник Институт профессионально-технического образования НАПН Украины
E-mail: nvanina.science@gmail.com

Л.А. Котоловец, начальник отдела содержания и технологий обучения младших специалистов Институт модернизации содержания образования
E-mail: vmolspec@ukr.net

КОГНИТИВНЫЙ КОМПОНЕНТ В СТРУКТУРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОГО ПРОФИЛЯ

Аннотация. Актуальным вопросом работы является проблема развития и саморазвития профессиональной компетенции преподавателей колледжей и техникумов, повышение их квалификации и принципиально новое понимание сущности профессиональной деятельности и профессиональной компетенции квалифицированного преподавателя в подготовке специалистов машиностроительного профиля.

В данной статье исследована сущность и роль когнитивного компонента в структуре профессиональной компетенции квалифицированного преподавателя. Определено какими критериям характеризуется когнитивный компонент.

Проведен опрос педагогов для выяснения состояния профессиональной подготовки специалистов машиностроительного профиля на основе современных образовательных стандартов и обоснованы условия обеспечения надлежащего уровня качества и эффективности образовательного процесса в техникумах и колледжах.

Была разработана диагностическая методика «Анкета для изучения особенностей стандартизации профессиональной подготовки младших специалистов в техникумах и колледжах с помощью компонентов профессиональной компетенции преподавателя». Собственные знания, умения или качества по когнитивному компоненту, предложенные в анкете нужно было оценить по десятибалльной шкале. В исследовании приняли участие 92 человека, в том числе 73 преподавателя учебных заведений машиностроительного направления.

Анализ полученных данных позволил конкретизировать уровень когнитивного компонента в подготовке будущих специалистов машиностроительного профиля и определить высокую степень актуальности проблемы развития и саморазвития профессиональной компетенции преподавателя.

Ключевые слова: когнитивный компонент, специалисты машиностроительного профиля, структура профессиональной компетенции, саморазвитие профессиональной компетенции, стандартизация профессиональной подготовки младших специалистов.

N.M. Vanyina, Candidate of Sciences (Economics), associate professor, senior researcher Institute of vocational education of the National Academy of Sciences of Ukraine

E-mail: nvanina.science@gmail.com

L.O. Kotolovets, Head of the Department of Content and Technology for the Training of Junior Professionals Institute for the Modernization of the Content of Education

E-mail: vmolspec@ukr.net

COGNITIVE COMPONENT IN THE STRUCTURE OF PROFESSIONAL COMPETENCE QUALIFIED MACHINE-BUILDING PROFILE TEACHER

Abstract. Actual problems of work are the problem of development and self-development of professional competence of teachers of colleges and technical schools, enhancement of their qualifications and a fundamentally new understanding of the essence of professional activity and professional competence of a qualified teacher in the training of specialists in the engineering industry.

In this article the essence and role of the cognitive component in the structure of the professional competence of a qualified teacher is researched. Determined by what criteria is characterized by a cognitive component.

A survey of pedagogical workers was conducted to find out the state of professional training of specialists in the engineering industry on the basis of modern educational standards and to substantiate the conditions for ensuring an adequate level of quality and efficiency of the educational process in technical schools and colleges.

The diagnostic method "Questionnaire for studying the peculiarities of standardization of vocational training of junior specialists in technical schools and colleges was developed with the help of components of professional competence of the teacher". The own knowledge, skills or quality of the cognitive component proposed in the questionnaire was to be assessed on a ten-point scale. The study was attended by 92 people, including 73 teachers of engineering educational institutions.

The analysis of the data allowed to specify the levels of the cognitive component in the training of future specialists in the engineering industry and to determine the high degree of relevance of the problem of development and self-development of the professional competence of the teacher.

Keywords: cognitive component, specialists of machine-building profile, structure of professional competence, self-development of professional competence, standardization of professional training of junior specialists.